

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 3, 2019. Issue 2.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher: Center for Geopolitical Studies

Center for Geopolitical Studies

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem **782**.

MJSS
MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 3, 2019. Issue 2. Podgorica, December 2019.

Publishing this issue of MJSS was supported by the Ministry of Science of Montenegro

Editor in Chief: Adnan Prekić

Editors: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA.

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index.

Proofreading and lecture in English: Danijela Milićević

Proofreading and lecture in Montenegrin: Miodarka Tepavčević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Prepress and print: Pro file – Podgorica

Circulation: 200 copies

Volume 3, 2019. Issue 2. Podgorica, December 2019.

CONTENTS:

NUMBER OF BOSNIAKS FROM SANDZAK IN TURKEY Sasa MRDULJAS	167
THE CREATION OF THE MONTENEGRIN MONETARY SYSTEM Jovan MUHADINOVIC	189
THE PRESSURE OF THE AUSTRO-HUNGARIAN EMPIRE ON MONTENEGRO TO RENOUNCE ITS NATIONAL POLICY IN HERZEGOVINA Nada TOMOVIC	203
MONTENEGRO IN THE FIRST WORLD WAR (1914-1918) Nenad PEROSEVIC	213
REVIEWS:	225
DEBATE: DIGITAL TECHNOLOGIES AND HUMANITIES Ivan TEPAVCEVIC	227
SCIENTIFIC CONFERENCE: FROM AB REVOLUTION TO NATO Amel DURUTLIC	233
LECTURE: 30 YEARS SINCE THE FALL OF THE BERLIN WALL Artur DMOCHOWSKI	235
ANATOMY OF ONE TRIAL, BOOK REVIEW: NEVENKA TROMP - SMRT U HAGU Adnan PREKIC	239
KING PETAR, BOOK REVIEW: ČEDOMIR ANTIĆ - KRALJ PETAR PRVI Milan SCEKIC	243
RARE SCIENTIFIC AND RESEARCH SUCCESS, BOOK REVIEW: RADOJICA PAVIČEVIĆ - WERK Slobodan CUKIC	253
MEMOIR OF MONTENEGRIN PRINCESS, BOOK REVIEW: MILICA JUTA PETROVIĆ NJEGOŠ – MEMOARI JEDNE NJEMAČKE PRINCEZE Nenad PEROSEVIC	257
GUIDE TO UNDERSTANDING CRIME, BOOK REVIEW: MAX BERGHOLZ, NASILJE KAO GENERATIVNA SILA Adnan PREKIC	259
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	265

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sljedećim naučnim bazama: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index.

Lektura i korektura na engleskom: Danijela Milićević

Lektura i korektura na crnogorskom: Miodarka Tepavčević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Priprema i štampa: Pro file – Podgorica

Tiraž: 200 primjeraka

Volume 3, 2019. Issue 2. Podgorica, December 2019.

SADRŽAJ:

BROJ SANDŽAČKIH BOŠNJAKA U TURSKOJ Saša MRDULJAŠ	167
FORMIRANJE CRNOGORSKOG MONETARNOG SISTEMA Jovan MUHADINović	189
PRITISCI AUSTROUGARSKE DA CRNA GORA ODUSTANE OD SVOJE NACIONALNE POLITIKE U HERCEGOVINI Nada TOMOVIĆ	203
CRNA GORA U PRVOM SVJETSKOM RATU (1914-1918) Nenad PEROŠEVIĆ	213
PRIKAZI:	225
DEBATA: DIGITALNE TEHNOLOGIJE I HUMANISTIČKE NAUKE Ivan TEPAVČEVIĆ	227
NAUČNA KONFERENCIJA: OD AB REVOLUCIJE DO NATO-a Amel DURUTLIĆ	233
PREDAVANJE: TRIDESET GODINA OD PADA BERLINSKOG ZIDA Artur DMOCHOWSKI	235
ANATOMIJA JEDNOG SUDSKOG PROCESA, PRIKAZ KNJIGE: NEVENKA TROMP - SMRT U HAGU Adnan PREKIĆ	239
KRALJ PETAR, PRIKAZ KNJIGE: ČEDOMIR ANTIĆ - KRALJ PETAR PRVI Milan SČEKIĆ	243
RIJEDAK NAUČNI I ISTRAŽIVAČKI PODVIG, PRIKAZ KNJIGE: RADOJICA PAVIĆEVIĆ - WERK Slobodan ČUKIĆ	253
MEMOARI CRNOGORSKE PRINCEZE, PRIKAZ KNJIGE: MILICA JUTA PETROVIĆ NJEGOŠ – MEMOARI JEDNE NJEMAČKE PRINCEZE Nenad PEROŠEVIĆ	257
VODIČ ZA RAZUMIJEVANJE ZLOČINA, PRIKAZ KNJIGE: MAX BERGHOLZ, NASILJE KAO GENERATIVNA SILA Adnan PREKIĆ	259
UPUTSTVA ZA AUTORE	267

Review

DIGITALNE TEHNOLOGIJE I HUMANISTIČKE NAUKE

Osvrt na debatu organizovanu u okviru festivala „Otvoreni dani nauke“,
Nikšić, 2. oktobar 2019. godine.

Ivan TEPAVČEVIĆ

University of Montenegro, Faculty of Philosophy - History department,
Danila Bojovića bb, Nikšić, Montenegro
e-mail: ivant@ucg.ac.me

U okviru devetog festivala OTVORENI DANI NAUKE 2. oktobra 2019. godine u svečanoj sali Filozofskog fakulteta u Nikšiću, održana je debata *Digitalne tehnologije i humanističke nauke*, u organizaciji Centra za geopolitiku. Predstavnicima naučne zajednice, državnih institucija i kompanija, koji se bave procesom digitalizacije, predstavili su iskustva u korištenju savremenih informatičkih tehnologija u istraživačkom i naučnom radu.

Na početku učesnike debate je pozdravio dekan Filozofskog fakulteta prof. dr Goran Barović, koji je zajedno sa dr Adnanom Prekićem otvorio skup. Dekan Barović je ukazao na značaj učešća ove naučne institucije u ovogodišnjem programu „Otvorenih dana nauke“. Barović je podsjetio da je u okviru Filozofskog fakulteta već pokrenuto nekoliko aktivnosti, koje se odnose na upotrebu savremenih tehnologija u naučnom radu i naglasio da će taj segment biti jedan od prioriteta u funkcionisanju ove institucije. Zahvalio se Centru za geopolitiku i Studijskom programu za istoriju, koji već imaju iskustva upotrebe digitalnih tehnologija u okviru svojih djelatnosti.

Aleksandar Samardžić, ispred Matice crnogorske, istakao je da je digitalizacija nacionalne kulturne i naučne baštine obaveza koju imamo i prema sebi i prema budućim generacijama. Značaj digitalnih tehnologija se potencira kroz naglasak na dostupnost sadržaja u elektronskoj formi, na bilo kom uređaju, zato što krajnji

korisnici žele sigurnu i brzu informaciju. Samardžić je apostrofirao neke projekte koji su rađeni, poput projekta „Montenegrina”, kao i da još od 2008. godine postoji nacionalni program za digitalizaciju. Preporuka je da treba da postoji jedna adresa koja bi objedinila sve pod nazivom „Digitalna Crna Gora”. U sklopu nje bi bili pojedini segmenti poput: Digitalne baštine, Digitalne biblioteke (koja već postoji), Digitalnog arhiva, Digitalnog muzeja, Digitalne nauke, Digitalne prosvjete. Jedan od podsegmenta koji bi bio bitan za istraživanja je Digitalna periodika, gdje bi se na jednom mjestu našli svi časopisi i novine koje izlaze ili su izlazili u Crnoj Gori. Osim toga, kao posebne cjeline, tu bi bile zastupljene Digitalne knjige (bazirane na starim knjigama bitnim za istoriju Crne Gore) i Digitalni izvori (bazirani na izvorima iz cijelog svijeta, u kojima se pominje Crna Gora). Kako bi se objedinili svi potencijali, bilo bi potrebno stvoriti jedan nacionalni centar za digitalizaciju, koga bi činili predstavnici ministarstava kulture, nauke i prosvete.

Jadranka Selhanović, pomoćnica direktora Državnog arhiva, istakla je kako je tekao proces digitalizacije u ovoj ustanovi. Pošto Državni arhiv raspolaže sa ogromnim fondovima, gdje je preko 10.000 m dužne građe, kao i 45 m ličnih fondova i 210 m arhivskih zbirki, neophodno je njihovo čuvanje od propadanja, oštećenja i nestajanja. Tako se, prije svega, građa dovodi u formu koja olakšava stručnu obradu, dostupnost i pristupačnost. Selhanović je govorila o najznačajnijim rezultatima koje je Državni arhiv postigao i uopšte kako u Arhivu gledaju na proces digitalizacije.

Još 1999. godine Vlada Crne Gore je obezbijedila novčana sredstva sa ciljem da se počne sa uvođenjem informacionog sistema u Državni arhiv Crne Gore. U toj prvoj fazi, u projektu koji je vodio PMF, instalirana je oprema i u toj fazi završena obuka samih arhivista koji su radili kao izvršiocu na početku ulaska u informacioni sistem. Time se stvorio jedan od preduslova da je građa sređena, odnosno da je dovedena do perfekcije, čime bi Fond bio spreman za davanje informacija istraživačima. Postojalo je opredjeljenje da se rade najstariji i najznačajniji fondovi u arhivu Crne Gore. Digitalizovati jedan arhiv u odnosu na biblioteku je različit posao. Selhanović je istakla da se Arhiv nalazi pred jednim ogromnim poslom i količinom građe. Svih 17 odjeljenja, sa glavnim na Cetinju, pristupilo je izradi međunarodnih normi koje je Arhiv usvojio vezano za fondove. Selhanović je, takođe, istakla veoma plodnu saradnju sa agencijom Arhimed na projektu skeniranja i digitalizovanja austrougarskih mapa i katastarskih knjiga.

Milena Mrdak Mićović, sa Filološkog fakulteta, govorila je o razvijanju elektronskih i jezičkih resursa i alata koji se koriste u različitim lingvističkim, translatoškim, a primjenu imaju i šire u humanističkim i društvenim naukama. Istakla je značaj i potencijale korišćenja digitalnih tehnologija u naučnoistraživačkim projektima, kada su u pitanju nauka o jeziku, odnosno istraživanja iz oblasti lingvistike. Osim klasičnog dijela, imamo i korišćenje tih savremenih softvera za prevođenje teksta, kao konkretan primjer kako digitalne tehnologije mogu da pomognu u radu. Osvrnula se na lingvističku jezičku situaciju u Crnoj Gori, potom je govorila o elektronskim morfosintaksičkim korpusima i platformama za obradu podataka i digitalnim tehnologijama, kao i kakvu pomoć predstavljaju digitalne tehnologije kada su prevodi u pitanju. Navela je da u svijetu danas postoji 7.097 jezika, a da je 2006. godine za samo manje od 1% svjetskih jezika postojala elektronska baza. Danas se koristi samo 1,2% računarskih resursa u odnosu na sve svjetske jezike. Ove baze su izuzetno značajne, jer se može doći do određenih statističkih podataka važnih za naučna istraživanja. Sa razvojem modernih tehnologija i interneta mogu se prevoditi tekstovi u bilo kom formatu, izgled prevedenog teksta ostaje identičan originalnom, postoje verzije programa za sve operativne sisteme, mogu se koristiti online baze termina. Kada je digitalno prevođenje u pitanju, prevodilac može da prati i da dobije realnu procjenu sa kojim procentom tačnosti je prevedeno. Milena Mrdak Mićović smatra da bi jedna od uloga prevodilaca u budućnosti bila da pomognu ljudima iz IT sektora da olakšaju u pronalaženju najboljeg termina i biranju najboje prevodilačke alatke.

Goran Grozdanić, sa Studijskog programa za geografiju, govorio je o geografskim informacionim sistemima, digitalizaciji geonasljeđa i projektima koji se odnose na zaštitu visokoplaninskih objekata Crne Gore. Istakao je važnost analize i terenskog istraživanja vezano za objekte istorijsko-geološkog nasljeđa.

Milica Gogić, iz kompanije Čikom, predstavila je savremena rješenja za digitalne tehnologije u svijetu. Govorila je o digitalizaciji procesa obrade dokumentacije. Istakla je da su imali dobru saradnju sa dosta državnih institucija, najčešće iz državne uprave. Kod digitalizacije nije tehnologija ta koja je nosilac procesa, već ljudi. Tehnologija je alatka koja je neophodna. Važna je saradnja i informatička pismenost samih ljudi. Jedan od izazova može biti i pravo pristupa, jer elektronska arhiva ima drugačiji pristup nego klasična. Ako se bezbjedonosni uslovi postave po standardima, ne treba sumnjati da je arhiva bezbjedna po pravu pristupa. Istakla je

da je digitalna transformacija složen proces koji predstavlja stalno putovanje, ali ne i krajnje odredište. Neki od benefita su da imamo skraćenje procesa obrade podataka, smanjenje troškova kopiranja, standardizacija poslovanja, a analiza i statistika se mnogo lakše dobijaju.

Dejana Ponoš, iz agencije Arhimed, govorila je o projektima na kojima je Arhimed radio 7-8 godina. Firma je osnovana 2006. godine, sa ciljem da klipuje i arhivira medije, tako da od te godine ima kompletnu medijsku arhivu. Jednostavno je pretraživanje po različitim meta podacima, a osnovna djelatnost je prodaja kliping medija. Prvi od većih projekata je digitalizacija katastarskih knjiga iz vremena Austrougarske monarhije, koji je predstavljao veliki izazov. Digitalizovali su preko 200.000 strana i 1.453 katastarske knjige, koje su bile u zapuštenom stanju, gdje je određeni broj strana uništen, građa nesređena i nenumerisana. Istakla je da su u posljednjem momentu spasene od habanja, uništavanja i da su prebačene u digitalni oblik i stavljene na uvid. Kompletan posao trajao je više od dvije godine. Jedna od strategija je da se to učini dostupnim javnosti, kako bi se *on line* moglo pristupiti svim podacima u svim katastarskim opštinama. Uporedo sa ovim projektom Arhimed radi na digitalnim arhivu istorije. Najveći poduhvat je bio arhiviranje i digitalizacija „Pobjede”, koja predstavlja kulturno-istorijsku baštinu Crne Gore. Od prvog izdanja 1944. godine do 1997. to je bio jedini dnevni list u Crnoj Gori, i trenutno je osim u bibliotekama nedostupna u elektronskom obliku. Digitalizovali su deset hiljada brojeva, 200.000 stranica, 50 godina. Izazovi sa kojima su se suočili su bili adekvatna oprema za digitalizaciju, složenost sadržaja, izrada informacionog sistema, ulošci, napomene, datoteke koje su morale da budu dostupne. Planovi za budućnost su da svi mediji budu na jednom mjestu, od „Crnogorca” i „Glasa Crnogorca” do današnjih medija. U svojoj Digitalnoj arhivi već imaju 2,1 miliona novinskih članaka, 600.000 tv priloga i emisija i 1,2 miliona WEB članaka.

Saša Ivanović, predstavnik Ministarstva nauke, istakao je da su im partneri često bili iz IT sektora i matematičkih oblasti, tako da je tema vrijedna za humanističke nauke. Ova problematika je aktuelna ne samo za Ministarstvo nauke već i za cijelo društvo. Digitalne arhive treba da budu dostupne širim masama, a da se u humanističkim naukama projekti realizuju interdisciplinarno. Govorio je o naučnim bazama koje postoje u Crnoj Gori, posebno ističući Cobiss – digitalnu biblioteku, gdje postoji 38 biblioteka iz cijele Crne Gore. Sve su umrežene u međunarodne tokove i upravljaju se prema međunarodnim standardima. Smatra da strategija čitave

države treba da bude pametna specijalizacija. Danas je IT neophodan kako bi se podaci sačuvali i prezentovali. Napravljen je dobar sistem, umrežavanje podataka sa projektima. Osim baza podataka, Ministarstvo je podržavalo besplatne baze podataka naučnih radova. Istakao je da humanističke nauke u budućnosti treba da postanu interdisciplinarne, i da je fokus neophodno usmjeriti prema timovima koji rade zajednički na projektima.

Tokom rasprave predstavljena su različita iskustva, a posebna pažnja posvećena je načinu obrade i prezentaciji naučnih znanja, kao i dostupnosti materijala koji se koristi u istraživanjima. Debata je poslužila kao polazna tačka kako bi ljudi iz različitih oblasti predstavili to što rade. Predstavnici Centra za geopolitiku Filozofskog fakulteta Adnan Prekić i Ivan Tepavčević poručili su da su ovom debatom pokušali da problematizuju pitanje uloge humanističkih nauka u naučnoj zajednici Crne Gore i da će ova tema i u narednom periodu biti u fokusu njihovih aktivnosti.